

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Здійснено аналіз дидактичного потенціалу застосування педагогічних ситуацій в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. У дослідженні використано досвід застосування педагогічних ситуацій у навчальному процесі на факультеті фізичного виховання. Оцінено можливості дидактичного потенціалу педагогічних ситуацій у формуванні професійної компетентності.

Ключові слова: педагогічна ситуація, дидактичний потенціал.

Постановка проблеми. Підготовка вчителя фізичної культури з високим рівнем професійної компетентності зумовлює необхідність застосування у навчально-виховному процесі сучасних особистісно зорієнтованих дидактичних технологій, спрямованих на підготовку висококваліфікованого педагога [4, 8].

Майбутні вчителі мають особливу психологічну потребу в отриманні фахових знань та умінь. Позитивні емоції, інтерес та задоволення, які викликає у студентів процес набуття знань, поступово переходять у звичку систематично підвищувати особистий рівень професійної компетентності [2]. Саме тому стратегія сучасної підготовки вчителя передбачає оволодіння специфічними методами наукового пізнання, дослідження навчально-виховного процесу з фізичного виховання в школі та розвиток в майбутніх фахівців професійного мислення засобами педагогічних ситуацій.

Аналіз літературних джерел. Аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що одним з найбільш ефективних методів навчання є аналіз конкретних професійних ситуацій вчителя. У межах загальнопедагогічної проблеми на його ефективність вказує низка авторів [4, 5, 6].

Розв'язання студентами педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки спрямовується, перш за все, на формування запасу педагогічних дій необхідних для ефективного здійснення майбутньої фахової діяльності, розвиток пізнавальних можливостей майбутніх вчителів фізичної культури і професійного мислення, формування їхньої творчої активності [3, 6].

Сутність застосування педагогічних ситуацій у навчальному процесі розкривається у низці наукових праць [1, 2, 5, 7]. В них зазначається, що дидактичний потенціал педагогічних ситуацій спрямовується на формування психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності. Проте, як свідчить досвід використання педагогічних ситуацій у навчальному процесі, студенти нерідко формально підходять до аналізу педагогічних ситуацій, розглядаючи їх як зовнішні події по відношенню до себе. Це призводить до того, що під час розв'язання ситуацій студенти демонструють стереотипні форми мислення та пропонують прості способи їх розв'язання.

Мета роботи полягає у здійсненні аналізу дидактичного потенціалу використання педагогічних ситуацій у процесі фахового становлення майбутніх вчителів фізичної культури.

Результати дослідження. Педагогічні ситуації мають потужний дидактичний потенціал, який полягає у можливостях їх використання як навчального матеріалу для формування у студентів міцних знань про педагогічні процеси і явища, про особливості діяльності вчителя фізичної культури тощо. Забезпечення дидактичного потенціалу ґрунтується на таких провідних компонентах: освітній, навчальний, розвивальний, пізнавальний, виховний, мотиваційний, діагностичний, контролюючий.

Освітній потенціал педагогічних ситуацій полягає у сприянні всебічному, гармонійному розвитку особистості майбутнього вчителя фізичної культури – педагога високої культури, працелюбного, освіченого, вихованого, здатного самостійно набувати, розширювати й поглиблювати знання та творчо застосовувати їх у професійній діяльності. Найбільш успішно вплив освітнього потенціалу відбувається в умовах цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності, при оптимальному доборі різноманітних педагогічних ситуацій з урахуванням змісту навчальних програм. Так, наприклад, з метою формування у студентів професійної спрямованості, пізнавальної й творчої самостійності та усвідомлення місця вчителя фізичної культури у освітньому просторі, доцільно застосовувати педагогічні ситуації, що містять пошукові завдання, які просувають студентів по шляху роздумів, спонукають до постійного підвищення рівня самостійності у розв'язанні педагогічних ситуацій.

Навчальний потенціал застосування педагогічних ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури полягає в оволодінні та розширенні ними обсягу відповідних знань, умінь і навичок. Безпосередня участь студентів у розв'язанні педагогічних ситуацій поглиблює їхні знання про ту чи іншу педагогічну проблему, вводить в атмосферу практичної діяльності фахівця з фізичного виховання. Разом із цим, у майбутніх вчителів формується вміння системно аналізувати навчально-виховний процес, розвивається бачення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних ситуаціях, формуються відповідні способи прийняття рішень та виконання практичних дій.

У процесі розв'язання студентами педагогічної ситуації навчальний потенціал спрямовується, у першу чергу, не на знаходження найбільш вдалого способу дій (хоча, без сумніву, це також важливо), а

передусім на розвиток їхньої професійної компетентності. Саме тому навчальний потенціал педагогічних ситуацій розглядається як ефективний засіб розвитку професійно важливих властивостей майбутнього фахівця з фізичного виховання. Зрозуміло й те, що самі по собі дидактичні можливості застосування педагогічних ситуацій не досягнуть кінцевої мети, якщо не створити для їх реалізації відповідних умов.

Педагогічна ситуація як психолого-дидактична категорія – явище діалектичне. Відображаючи діалектичне протиріччя пізнання, закладена в зміст ситуації навчально-педагогічна проблема породжується як "знання про незнання", певний час існуючи у формі проблемної ситуації. У ході аналізу педагогічної ситуації проблема виокремлюється та формулюється як проблемне питання, яке потребує негайного розв'язання. Виокремлення проблеми з педагогічної ситуації є актом пізнання, який потребує розумової діяльності. Формулювання проблеми у процесі розв'язання педагогічних ситуацій є відображенням процесу пізнання. Водночас розуміння та усвідомлення проблеми, закладеної у зміст педагогічної ситуації у процесі пізнавальної діяльності, означає якщо не розв'язання, то, у крайньому випадку, віднаходження шляху, тобто методу для її розв'язання.

Пізнавальний потенціал педагогічних ситуацій ефективно реалізується за умови пошуково-дослідної роботи, коли студенти, винаходячи шляхи вирішення ситуації, оволодівають не лише знаннями, а й методами самостійної пізнавальної діяльності, зокрема: метод аналогії, моделювання, спостереження, аналіз літературних джерел, висунення припущень та гіпотез тощо. Реалізація пізнавального потенціалу педагогічних ситуацій у ході професійної підготовки вимагає від студента здатності бачити та усвідомлювати проблему, закладену в зміст ситуації; аналізувати інформаційно-пізнавальне протиріччя педагогічної ситуації (виокремлювати неузгоджені судження, порівнювати, протиставляти, визначати їх зв'язки); формулювати проблему у вигляді питання або завдання з метою пошуків оптимальних шляхів її розв'язання.

Аналіз теоретичних положень та результати досліджень дозволяють стверджувати, що кожна педагогічна ситуація, яка застосовується при формуванні професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, здійснює розвивальний ефект. Так, наприклад, розв'язання ситуації з кількома варіантами оптимального вирішення більш сприятиме розумовому розвитку, ніж ситуації з одним варіантом. Розвивальний потенціал педагогічних ситуацій проявляється насамперед у вдосконаленні психічних процесів розумової діяльності майбутніх вчителів фізичної культури (розвитку пам'яті, мислення, засвоєння знань); розвитку інтелектуальних умінь (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо); творчих здібностей, які забезпечують розумове виховання.

Особливо важливою характеристикою розвивального потенціалу педагогічних ситуацій у формуванні професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури є розвиток творчого мислення як вищої форми продуктивного мислення. Творче мислення студентів характеризується насамперед здатністю створювати логічно обґрунтовані шляхи розв'язання педагогічних ситуацій. Воно вирізняється своєю неповторністю, оригінальністю і професійно-педагогічною унікальністю.

Мотиваційний потенціал педагогічних ситуацій полягає у вихованні у студентів спонукальних сил, спрямованих на активізацію процесу навчання, розвиток свідомості, стимулювання пізнавального інтересу при побудові системи шляхів, спрямованих на оптимальне розв'язання ситуацій. Реалізація мотиваційного потенціалу у процесі застосування педагогічних ситуацій передбачає усвідомлення майбутніми вчителями фізичної культури особистого рівня професійних можливостей; встановлення недоліків у системі власних знань, умінь і навичок, систематичної потреби у підвищенні рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності.

Найбільшої ефективності вплив мотиваційного потенціалу досягається завдяки включенню низки прийомів у структуру навчання, наприклад, підсилення контрастності у викладенні навчального матеріалу або використанні наочності, встановлення парадоксальності явищ, які впливають зі змісту педагогічної ситуації; прогнозування результатів оптимального або негативного розв'язання ситуацій; розв'язання ситуацій шляхом співробітництва тощо. Особливого значення в цьому аспекті набуває створення парадоксальних варіантів розв'язання педагогічних ситуацій, які породжують у студентів подив, емоції здивування, інтерес до змісту знань та до процесу їх набуття. Водночас можливості мотиваційного потенціалу застосування педагогічних ситуацій передбачають включення таких прийомів, які викликають внутрішні імпульси, стимулюють студентів до самостійного розв'язання складних педагогічних ситуацій, успішного подолання перешкод, що виникають при розв'язанні ситуації.

Важливим компонентом дидактичного впливу педагогічних ситуацій постає виховний потенціал. На його основі забезпечується формування позитивних морально-вольових рис характеру особистості майбутнього вчителя фізичної культури. Він тісно пов'язаний з усіма формами дидактичних можливостей педагогічних ситуацій та забезпечується змістовим наповненням, інформацією моральної, етико-естетичної, громадянської спрямованості тощо.

Важливою умовою для створення виховного впливу у ході навчально-виховного процесу є систематичне застосування педагогічних ситуацій, спрямоване на формування у студентів позитивного ставлення до отримання фахових знань та активного включення у навчально-пізнавальну діяльність. Особливе значення при цьому має особистість педагога, його авторитет, організаторські здібності, знання методики, здатність доступно пояснювати зміст та завдання ситуації, уміння встановлювати контакт зі студентами та враховувати їх розумові і фізичні особливості тощо.

Діагностичний потенціал педагогічних ситуацій полягає в тому, що він дозволяє на основі аналізу якісних та кількісних показників, які характеризують процес їх розв'язання, простежувати реальні

дидактичні можливості застосування ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Можливості діагностичного потенціалу закладені у наявній залежності між рівнем підготовки й вибором ним способу вирішення ситуації. У такому випадку використання професійних ситуацій є одним зі способів оцінки готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання до практичної діяльності в умовах загальноосвітньої школи.

Контролюючий потенціал дозволяє простежувати якість впливу дидактичного потенціалу педагогічних ситуацій при організації різноманітних форм навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури у процесі набуття ними фахових знань, розвитку професійної компетентності, становлення педагогічної майстерності. Він допомагає визначити ефективність системи педагогічних ситуацій у формуванні тих чи інших знань, умінь та навичок.

Забезпечення дидактичного впливу у ході систематичного аналізу та розв'язання педагогічних ситуацій сприяє глибшому розумінню студентами конкретної педагогічної проблеми. Розв'язання таких проблем допомагає студентам розуміти особливості діяльності вчителя фізичної культури, навчає передбачати й попереджати виникнення небажаних ситуацій, озброює їх зразками та моделями вирішення типових ситуацій, дозволяє штучно створювати проблемні педагогічні ситуації для вирішення професійних навчально-виховних завдань, що у підсумку дозволяє значно підвищити рівень їхньої професійної компетентності.

Висновки. Отже, ефективна реалізація дидактичних можливостей застосування педагогічних ситуацій при підготовці фахівців з фізичного виховання передбачає врахування наступного: а) підвищення рівня професійної компетентності випускників з фізкультурною освітою можна досягти, забезпечуючи поступовий перехід від традиційних методів навчання до активних; б) використання в навчальному процесі педагогічних ситуацій активізує пізнавальну діяльність студентів; в) набуття практичного досвіду підготовки фахівців з фізичного виховання на основі розв'язання педагогічних ситуацій відкриває можливості формування творчої особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Використані джерела

1. Бабина О. Проблемы развития понимания педагогических ситуаций у будущих учителей / О. Бабина // Вестник высшей школы. – 2006. – № 10. – С. 50-52.
2. Буряк В. Система дидактичних умов ефективної організації навчальної пізнавальної діяльності / В. Буряк // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 25-27.
3. Дорогих Р. Моделирование педагогических ситуаций у процессе формирования профессиональных качеств будущих учителей / Р. Дорогих // Рідна школа. – 2006. – № 6. – С. 7-9.
4. Забокрицька О.І. Моделирование педагогических ситуаций как засіб професійного становлення майбутніх вчителів / О. І. Забокрицька // Радянська школа. – 1991. – № 3. – С. 76-79.
5. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій / О. В. Матвієнко / За ред. В.І. Бондаря. – К. : Українські пропілеї. – 2001. – 298 с.
6. Омеляненко С. Розвиток педагогічного мислення майбутніх вчителів у процесі загально педагогічної підготовки / С. Омеляненко // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 65-67.
7. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні / А.В. Фурман. – К. : Радянська школа, 1991. – 191 с.
8. Grabowski H. Uwagi krytyczne o wychowaniu fizycznym i kształceniu nauczycieli / H. Grabowski. – Krakow, Oficyna Wydawnicza "Impuls". – 2004. – S. 70.

Черняков В.В.

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Осуществлен анализ дидактического потенциала применения педагогических ситуаций в процессе профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. В исследовании использован опыт применения педагогических ситуаций в учебном процессе на факультете физического воспитания. Оценены возможности дидактического потенциала педагогических ситуаций в формировании профессиональной компетентности.

Ключевые слова: педагогическая ситуация, дидактический потенциал.

Chernyakov V.V.

DIDACTIC POTENTIAL OF PEDAGOGICAL SITUATIONS IN FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE

The analysis of didactic potential of application of pedagogical situations during vocational training the future teachers of physical culture is carried out. In research it is made use of experience of use of pedagogical situations in conditions of teaching and educational process at faculty of physical training. Opportunities of didactic potential of pedagogical situations in formation of professional competence are appreciated.

Keywords: pedagogical situation, didactic potential.

Стаття надійшла до редакції 31.12.11